

звуження ємності ринку банківського іпотечного, в тому числі житлового, кредитування, підвищення обсягів невиконання зобов'язань за іпотечними угодами, погіршення якості кредитних портфелів банківських установ, зменшення стійкості банківської системи країни в цілому. Належного опрацювання, зокрема, потребують питання: розміру ставок оподаткування (такі, зокрема, мають встановлюватися з урахуванням загального фінансового навантаження на платника податку з метою запобігання нівелювання його доходу як джерела існування); визначення бази оподаткування (на наше переконання, оподаткуванню не повинна підлягати житлова нерухомість, яка використовується в якості основного місця проживання (та відповідне домоволодіння)); обов'язкове врахування принципу соціальної справедливості в системі податкового законодавства України. Це, у свою чергу, вимагає концентрації спільних зусиль науковців, фахівців, держави та громадськості, спрямованих на опрацювання зважених та узгоджених пропозицій щодо перспективної моделі оподаткування нерухомості, у першу чергу житлової, що перебуває у власності фізичних осіб, яка унеможлиблювала б формування індивідуальних ризиків для громадян та системних ризиків для економічної системи в цілому.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу та деяких інших законів України (щодо податкової реформи)" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим

доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52180. – Назва з екрана.

2. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс] // Національний банк України: [сайт]. – Електрон. дані // Бюлетень. – № 9/2014 (258). – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4881605>

3. Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2013 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: [сайт]. – Режим доступу: www.govstat.org.ua

4. Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2013 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: [сайт]. – Режим доступу: www.govstat.org.ua

5. Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2013 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: [сайт]. – Режим доступу: www.govstat.org.ua

6. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – ст.112). [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/2755-17>. – Назва з екрана.

7. Гудзинська Л.Ю. Перспективи житлової іпотеки в контексті податкової реформи в Україні / Л.Ю.Гудзинська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2011. – № 127. – С. 35-37.

8. Васильченко З. Деякі аспекти методологічної основи моделювання фінансової безпеки банку / З.Васильченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2013. – № 6 (147). – С. 15.

9. Воронцов И. О чем молчит Минфин [Електронний ресурс] / И.Воронцов. – <http://ekonomika.eizvestia.com/full/663-o-chem-molchit-minfin>

Надійшла до редколегії 16.10.14

Л. Гудзинская, канд. экон. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПЕРСПЕКТИВИ ИПОТЕКИ В КОНТЕКСТЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ НАЛОГООБЛАЖЕНИЯ НЕДВИЖИМОСТИ В УКРАИНЕ: ОЦЕНКА РИСКОВ

В статье дана оценка трансформации системы налогообложения недвижимости в Украине в контексте изменения платежеспособности потенциальных заемщиков ипотечных кредитов.

Ключевые слова: ипотека; ипотечный рынок; ипотечное кредитование; жилищная ипотека; налогообложение недвижимости.

L. Hudzynska, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PROSPECTS OF MORTGAGE ARE IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF REFORMATION OF THE TAXATION OF PROPERTY: ESTIMATION OF RISKS

This article explores the possible risks of taxation introduction of real estate owned by the people, for the system of bank mortgage lending in Ukraine. The current state of the mortgage market in Ukraine is reviewed. The influence of the Institute property taxation in general increase of the fiscal burden on citizens is investigated. A possible state in the contingents of households in terms of pay, including in the investment sphere is reviewed. Approaches of model property taxation, which is owned by citizens, are suggested. Proposed not to tax property (household) used by a person as a primary residence. This approach is seen as prevention for loss of real estate that is used as the basis of residence by citizens, in case of loss of solvency over objective, independent reasons, and as a tool to ensure the proper fulfillment of obligations by mortgage according to real contracts.

Keywords: mortgage, mortgage market, mortgage crediting, housing mortgage, taxation of property.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 11(164): 27-33

UDC 330.15

JEL Classification Q200

А. Залєвська-Шишак, канд. экон. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТА РОЛЬ ПРИРОДОРЕСУРСНИХ ПЛАТЕЖІВ В УМОВАХ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розкрито сутність і значення природоресурсних платежів в умовах сталого економічного розвитку. Розглянуто механізми використання природно-ресурсного потенціалу України. Встановлено, що платежі за користування природними ресурсами – це один з найважливіших компонентів економічного механізму природокористування. Досліджено особливості чинного законодавства щодо встановлення плати за природокористування та обґрунтовано необхідність створення ефективного інституційного забезпечення стосовно контролю податкових органів за стягуванням платежів за природні ресурси та їх оцінка.

Ключові слова: економічна оцінка природних ресурсів, природоресурсні платежі, земельна рента, земельні ресурси, позиція землі, попит на землю, диференційна рента, енергетична оцінка природних продуктивних сил.

Постановка проблеми. Держава в особі її повноважних органів зацікавлена в тому, щоб природні ресурси використовувалися не по-хижацькому, а більш-менш рівномірно і планомірно. Для цього служать рентні платежі за природні ресурси, ціль яких зрівняти еко-

номічні умови видобутку і керувати цими умовами. В даний час це правило є важливою складовою господарювання України та зумовлено необхідністю державного регулювання охорони довкілля, що лежить в основі екологічної політики.

Донедавна в науковій літературі існувало безліч підходів до економічної оцінки природних ресурсів, але необхідність її визначення була визнана не відразу. Тривалий час широко обговорювалася концепція безкоштовності природних благ. Її автори стверджували, що, оскільки природні блага не є об'єктами купівлі-продажу, то методологічно невірно їх якось оцінювати: введення оцінки природних ресурсів у господарську практику буде гальмувати розробку корисних копалин, розширення сільськогосподарського виробництва і т. д. Саме тому розроблялися родовища з високим вмістом корисних копалин у руді, цілинні землі являли собою великий резерв для екстенсивного розвитку сільського господарства, а неосяжні простори тайги – для розширення лісорозробок. Витрати, що були потрібні на освоєння нових земель, на залучення в господарський оборот нових родовищ, були невеликі. Ці обставини до деякої міри були підтвердженням концепції безкоштовності природних благ.

Однак вичерпання найбільш зручних родовищ, розробка яких дозволяла одержувати дешеву сировину, різке подорожчання залучення в сільськогосподарський оборот додаткової посівної площі – усе це свідчило про помилковість уявлень про природні ресурси як про "дари природи".

Прорахунки в економічній політиці останніх десятиліть привели до різкого падіння ефективності використання природних ресурсів, що продовжує залишатися вкрай низькою, а часто і зовсім не відповідає інтересам країни. У цьому зв'язку, такий інструмент, як платежі за природні ресурси повинен не лише підвищити якісний рівень використання природних ресурсів, але й істотно поповнити бюджети різних рівнів.

Отже, платежі за користування природними ресурсами – це один з найважливіших компонентів економічного механізму природокористування. Чинним законодавством сформована правова основа для встановлення плати за користування надрами, лісами, водою, землею та іншими видами природних ресурсів на основі рентного чи підходу фіксованих платежів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади дослідження процесів взаємодії економіки та екології досліджували такі вчені, як: В. Вернадський, М. Мойсєєв, С. Дорогунцов, Ю. Іванілов, О. Лотов, В. Макаров, О. Рубінов, а також зарубіжні вчені Р. Айрес, Г. Дейл, Р. Костанзи, Дж. Кей, М. Джампетро, С. Ель Серафі та інші. Ключові механізми та практичні результати екологізації економіки знайшли своє відображення в працях основоположників балансових методів дослідження В. Леонтьєва, Д. Форда, Дж. Неймана, М. Морішима, Д. Гейла, М. Медоуза, Дж. Форрестера та інших.

Як показав аналіз нормативно-правових документів та в цілому наукової літератури з питань еколого-економічної взаємодії (за авторством як вітчизняних, так і зарубіжних вчених), особливо гостро дана економічна проблема в сучасних умовах проявляється через наслідки економічної діяльності суспільства, що призвели до забруднення життєво важливих видів ресурсів та деградації навколишнього середовища. Саме цим зумовлена необхідність дослідження економічної природи платежів і механізмів використання природно-ресурсного потенціалу України.

Метою статті є розкриття особливостей економічного механізму встановлення природоресурсних платежів та узагальнення теоретичних підходів до визначення напрямів регулювання і раціонального використання природно-ресурсного потенціалу України в умо-

вах сталого економічного розвитку, що є важливою складовою екологічної політики держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж оцінювати роль природоресурсних платежів у доходах бюджету, необхідно визначити сутність природних ресурсів.

В Законі "Про охорону навколишнього середовища", відповідно до якого, природні ресурси – компонента природного середовища, природні об'єкти і природно-антропогенні об'єкти, що використовуються можуть бути використані при здійсненні господарської й іншої діяльності як джерела енергії, продуктів виробництва і предметів споживання і мають споживчу цінність. При цьому під використанням природних ресурсів, розуміється експлуатація природних ресурсів, залучення їх у господарський оборот, у тому числі усі види впливу на них у процесі господарської й іншої діяльності.

Щодо оцінки впливу природно-ресурсного потенціалу країни на формування доходної частини бюджету, то загальноприйнятою є точка зору, що Україна володіє значним природно-ресурсним потенціалом. За оцінками українських учених-економістів національне багатство країни в розрахунку на душу населення у XX ст. складало 400 тис. дол. США, з них на потенціал природно-ресурсного комплексу припадало 160 тис. дол. США чи 40%, що в 10 разів вище відповідного сукупного показника США і Канади. У той же час доходи держави від використання даної частини національного багатства недостатні. Недоотриманий рентний дохід держави від використання природних ресурсів щорічно оцінюється в 40-46 млрд. дол. США.

Доходи від деяких видів податкових надходжень (платежі за користування лісовим фондом, плата за користування водними об'єктами, земельний податок, плата за право користування об'єктами тваринного світу) цілком надходять у бюджети суб'єктів України. Запас природних ресурсів визначається самою природою. Обсяг потоку – послуг природних ресурсів – визначається людським вибором.

Ціною послуг природних ресурсів (землі) є земельна рента R – орендна плата за користування землею протягом певного періоду (року). Ціна землі як запасу визначається поточною цінністю майбутньої ренти.

Якщо відомі процентна ставка g і щорічна рента R , то поточна цінність PV ренти за N років складатиме:

$$PV = (R/1+r) + (R/1+r)^2 + (R/1+r)^N \quad (1)$$

де g – процентна ставка, R – щорічна рента, N – певний період (рік/роки), PV – поточна цінність ренти.

Через те, що земля може давати ренту необмежено довго, ціна її P_L визначатиметься поточною цінністю ренти за формулою (1), коли N прямує до нескінченності; ця величина може бути підрахована як сума членів спадної геометричної прогресії і дорівнюватиме:

$$P_L = R/g \quad (2)$$

В цілому обсяг землі є обмежений – і в національному масштабі, і на рівні окремих домогосподарств та сільськогосподарських підприємств. Щодо якості землі, то вона може бути з часом покращена або погіршена, залежно від того, як ведеться господарювання.

Через обмеженість земельних ресурсів пропозиція землі вважається абсолютно не еластичною, тобто крива пропозиції S землі є вертикальною лінією (рис. 1). Сукупна пропозиція землі не може бути змінена внаслідок індивідуальних рішень. Окремі домогосподарства можуть змінювати обсяг землі, що перебуває у їхній власності, але це не впливає на її сукупний обсяг.

Земля може використовуватись більш або менш інтенсивно. Наприклад, одну й ту саму площу може за-

ймати одноповерховий будинок і хмарочос; сільськогосподарська ділянка може оброблятися з використанням і без використання добрив, зрошування, сільськогосподарської техніки. Але інтенсивність не впливає на пропозицію землі. Вона залежить від того, як сполучається земля з іншим фактором виробництва – капіталом.

Попит на землю є вирішальним чинником земельної ренти, він визначається цінністю землі для фірм-користувачів. Можна вирізнити сільськогосподарський попит і несільськогосподарський (попит на землю

для житлового будівництва, для промислового використання тощо).

На цінність землі сільськогосподарського призначення впливає якість ґрунтів, клімат, віддаленість від центрів споживання (хоча вага останнього чинника послаблюється внаслідок удосконалення засобів зберігання продукції та її транспортування). Сільськогосподарський попит є вторинним по відношенню до попиту на продовольство, який вважається низькоеластичним.

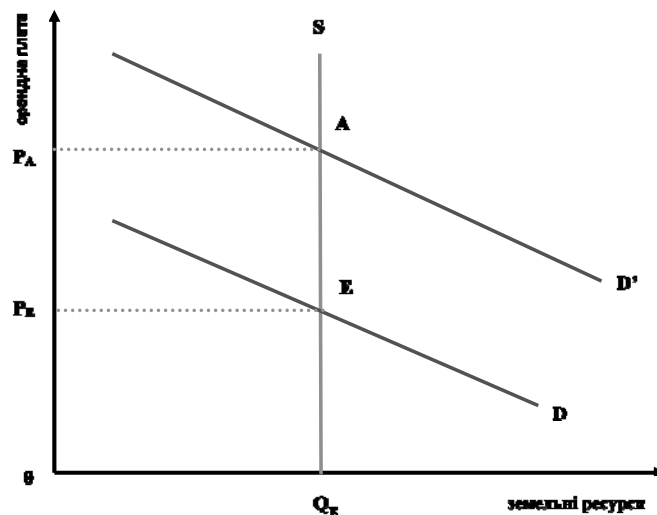

Рис. 1. Ринок земельних ресурсів

Отже, чинники, які визначають попит на продовольство і стан рівноваги на ринку продовольства, прямо впливають на сільськогосподарський попит.

На цінність земель несільськогосподарського призначення головним чинником впливає її розміщення – цінність землі порівняно вища у містах, ніж у сільській місцевості, і надзвичайно висока в центрі великих міст; меншою мірою на цінність землі впливає її якість, придатність для житлового будівництва чи промислового використання [4, с. 157].

Криві попиту на землю є спадними, тому що при збільшенні обсягів використання земельних ресурсів доводиться залучати все менш прибуткові ділянки землі; знову ми зустрічаємось із дією закону спадної граничної продуктивності факторів виробництва.

Крива сукупного ринкового попиту на землю утворюється як горизонтальна сума кривих сільськогосподарського та несільськогосподарського попиту. Розглянемо, як функціонує ринок земельних ресурсів, тобто як встановлюється орендна плата за землю.

На рис. 1. зображені криві попиту на земельні ділянки у приміській зоні: D – сільськогосподарський попит, D' – несільськогосподарський попит (будівництво). Якщо б кожен із цих двох напрямків попиту існував окремо, то для сільськогосподарського використання на ділянку площею QE була б встановлена орендна плата PE. Для будівництва встановилась би орендна плата у розмірі PA.

Коли на одну й ту саму ділянку існує попит на землю для її використання у різних напрямках, то власники землі, які максимізують свої вигоди, будуть здавати землю в оренду тому орендареві, попит якого вищий і, відповідно, готовність платити більша, а отже, і орендна плата як рівноважна ціна буде вищою. Для прикладу, на рис. 1. земля буде використана для будівництва з орендною платою PA. Коли пропозиція фактора є абсо-

лютно нееластичною (як у випадку землі), то економічна рента власника фактора збігається з його рентним доходом, тобто дорівнює добуткові площі земельної ділянки, яка здається в оренду, на орендну ставку.

Геометрично економічна рента в цьому випадку визначається площею прямокутника, що обмежений вертикальною лінією пропозиції та горизонтальною лінією – рівнем орендної плати. Якщо орендна плата встановлюється на рівні PA, як у попередньому прикладі, то економічна рента на рис.1 чисельно дорівнюватиме площі прямокутника OPAAQE [4, с. 158].

Отже, нині продовжуються тенденції загального зниження доходів (виражених у порівнянних цінах) від використання природних ресурсів (у тому числі від платежів за природні ресурси).

Вперше плата за природні ресурси була введена урядовою постановою №32 від 7 січня 1988 р. Держкомприроди установив порядок визначення і внесення плати. Потім цей Порядок був затверджений постановою Уряду України від 9 січня 1991 р. №13 для всіх підприємств незалежно від підпорядкованості і форм власності.

Міністерством екології України у 1991 році були розроблені Загальні принципи платного природокористування в умовах переходу України до ринку, а також проекти нормативно-правових актів про введення платного природокористування на території України. Пізніше платність використання природних ресурсів була закріплена в ст. 20 Закону "Про охорону навколишнього середовища". Введені нормативи плати за викиди забруднюючих речовин і розміщення відходів виявилися зручними для практичних розрахунків із природокористувачами, доказові з погляду позивача і відповідача при виникненні арбітражних справ.

Раніше діюча редакція Закону "Про охорону навколишнього середовища" містила окрему статтю 20 (Платність використання природних ресурсів), що закріплювала:

1. Платність природокористування включає плату за природні ресурси, за забруднення навколишньої природного середовища і за інші види впливу.

2. Плата за природні ресурси (земля, надра, вода, ліс і інша рослинність, тваринний світ, рекреаційні й інші природні ресурси) стягується:

- за право користування природними ресурсами в межах установлених лімітів;
- за понадлімітне і нераціональне використання природних ресурсів;

- на відтворення й охорону природних ресурсів.

3. Плата за забруднення навколишньої природного середовища й інші види впливу стягується за:

- викиди, скидання забруднюючих речовин, розміщення відходів і інші види забруднення в межах установлених лімітів;

- викиди, скидання забруднюючих речовин, розміщення відходів і інші види забруднення понад установлені ліміти та ін.

Нині діючий закон "Про охорону навколишнього середовища" не містить окремої статті, присвяченої регулюванню плати за природокористування, але це не означає, що із сучасних правовідносин виключена платність природокористування. Даному принципу відповідає норма Закону "Про охорону навколишнього середовища" (Платність природокористування), відповідно до якого, плата за природні ресурси (земля, надра, вода, ліс і інша рослинність, тваринний світ, рекреаційні й інші природні ресурси) стягується:

- за право користування природними ресурсами в межах установлених лімітів;

- за понадлімітне і нераціональне використання природних ресурсів;

- на відтворення й охорону природних ресурсів.

Однією з головних проблем низької прибутковості платежів за природні ресурси є явно занижені ставки плати і високий рівень тіньової діяльності.

Особливо слід відмітити недосконалість системи розподілу доходів від надходжень плати за водні об'єкти. У порушення діючого водного законодавства і конституційних норм доходи від плати за водні об'єкти цілком передаються в бюджети суб'єктів України.

Специфічними особливостями природно-ресурсного потенціалу країни є його розмаїтість, а також масштабність і комплексність вхідних у нього елементів. Одночасно для природних ресурсів України в багатьох випадках характерні, з одного боку, слабка задіяність у господарському використанні, а з іншого боку – складність і високий рівень витрат по їхньому освоєнню.

Аналіз досвіду зарубіжних країн показує, що ефективне регулювання природокористування може здійснюватися при одночасному використанні двох видів платежів за природні ресурси: за їхню витрату (споживання) і за право користування природними об'єктами в межах визначеної території. За допомогою першого виду платежів регулюється інтенсивність використання природних ресурсів і забезпечується нагромадження засобів на їхнє відтворення й охорону.

Платежі за право користування природними ресурсами покликані регулювати розподіл території між конкуруючими видами природокористування. За рахунок надходжень від цих платежів можна здійснювати фінансування природоохоронних, соціальних і інших нестатків даної території. Рівень цих платежів повинен корелювати з ринковими цінами на відповідну сировину

з урахуванням попиту і пропозиції і, одночасно, сприяти цілям ресурсозбереження.

Саме тому в умовах переходу до сталого економічного розвитку пріоритет повинний бути відданий невичерпному природокористуванню, охороні і відтворенню природних ресурсів. Тому ресурсні платежі повинні бути економічно значимими, мати істотну питому вагу в загальній структурі податків. Три групи податкових платежів покликані скласти систему оподаткування в сфері природокористування: податки за право користування природними ресурсами; платежі на відтворення й охорону природних ресурсів; платежі за понадлімітне і нераціональне використання природних ресурсів. Податкова система повинна забезпечувати вилучення економічної ренти на користь усього суспільства.

В умовах товарно-грошових відносин економічна оцінка природних ресурсів повинна виражатись у вартісній формі. Без вартісної оцінки сьогодні ще неможливо визначати вклад відповідних галузей у сукупні результати виробництва і відповідно доцільні масштаби вкладень суспільних коштів у їх розвиток. Правильна ж оцінка ресурсів, у тому числі й природних, з одного боку, забезпечує рівні економічні (госпрозрахункові) можливості для підприємств, що працюють в різних умовах, з другого – забезпечить створення ефективного матеріально-го стимулу до раціонального природовикористання.

Поряд з грошовою оцінкою суспільство може розраховувати, скільки потрібно витратити праці для придбання (одержання) тих чи інших елементів навколишнього середовища (трудова оцінка ресурсів), який їх обсяг у натуральному вираженні (натуральна оцінка).

Даючи вартісну оцінку елементів природного середовища, необхідно врахувати багато економічних, технічних, географічних, геологічних факторів. Можливе багатоцільове використання більшості елементів природного середовища, що також накладає відбиток на оцінку природних ресурсів. Вибір напрямку використання або їх поєднання визначається, як правило, не природними, а соціально-економічними факторами.

Загальноприйнятим критерієм економічної оцінки всіх видів природних ресурсів в більшості досліджень, що провадяться в цій області, є диференційна рента. Цей показник акумулює в собі оцінки таких факторів, як кількість і місце розташування ресурсів. Дослідження показника диференціальної ренти відкриває шлях для зіставлення різномірних природних ресурсів і встановлення єдиних цін на природну сировину, за яких чистий дохід буде народногосподарським показником ефективності їх використання. Однак дискусія з цих проблем ще не завершена, продовжують висловлюватись точки зору про відсутність диференціальної ренти в наших умовах і тому безперспективність будь-яких концепцій встановлення цін на природні ресурси.

Це помилкова точка зору, оскільки однакова за кількістю та якістю праця, вкладена, наприклад, у різні за якістю земельні ділянки, дає різні економічні результати і за будь-яких умов. Аналогічні результати одержуються і на земельних ділянках з різним географічним положенням відносно районів реалізації готової продукції. Основна ідея рентної оцінки ресурсу полягає в наступному. Рентна оцінка за своїм значенням дорівнює народногосподарським (не галузевим і не індивідуальним) додатковим витратам, які можуть виникнути через вибуття цього ресурсу з експлуатації (наприклад, вичерпання корисної копалини, затоплення сільськогосподарських земель, заміна рекреаційного використання лісу на лісоексплуатаційне тощо).

Звичайно ресурс, який вилучається або, навпаки, залучається замість того, що є, називається замикаю-

чим. Ті ресурси, безповоротна втрата яких не супроводжується економічними втратами ні в даний момент, ні в перспективі, одержують нульову оцінку. Позитивну (не нульову) оцінку мають так звані обмежені ресурси, внаслідок прикладення суспільної праці до яких виникає диференціальна рента. Отже, обмежені ресурси – це такі ресурси, для забезпечення необхідної кількості яких потрібна трудова діяльність.

Методика визначення рентної оцінки ще остаточно не розроблена, відсутні самі рентні оцінки і плата за ресурси з урахуванням ренти. Останнє часом призводить до того, що ресурси використовуються нераціонально, між відомствами недостатньо погоджено їх використання.

Ще одним своєрідним підходом до оцінки природних ресурсів є розрахунок ціни природного ресурсу (землі) на підставі витрат на освоєння угідь. Однак на відміну від оцінки землі на підставі диференціальної ренти при такому підході не враховуються природні, біологічні властивості ґрунту. При такому підході найвищу оцінку будуть мати угіддя, розташовані в несприятливих умовах, оскільки їх освоєння потребує капіталомісткої підготовки. Згідно з першим підходом:

$$\text{ОПР}_{\text{ДР}} = \frac{\text{ДР}}{E_H} \quad (3)$$

де ОПР_{ДР} – оцінка природного ресурсу на основі диференціальної ренти; ДР – диференціальна рента; E_H – норматив ефективності.

Відповідно другий підхід передбачає:

$$\text{ОПР}_{\text{В2}} = \Sigma V_0 \quad (4)$$

де ОПР_{В2} – оцінка природного ресурсу за витратами на його освоєння; ΣV_0 – витрати на освоєння даного природного ресурсу.

Оцінка природного ресурсу за агрегатованим показником матиме такий вигляд:

$$\text{ОПР}_a = \frac{\text{ДП}}{E_H} + V_0 \quad (5)$$

Останнім часом широкою популярності набула енергетична оцінка природних продуктивних сил. Вона ґрунтується на тому, що природні ресурси мають певний енергетичний еквівалент, який залежить від їх внутрішнього потенціалу і попередніх витрат на їх утворення. Тобто під різнорідні явища підводиться єдина основа, що дає змогу їх порівнювати. Різниця або відношення між витратами і виходом енергії досить об'єктивно характеризує продуктивність праці.

Техніка розрахунку оцінки природного ресурсу за енергетичною методикою зводиться до дії згідно з формулою:

$$\text{ОПР}_E = \frac{E_B}{B_e} \quad (6)$$

де ОПР_E – оцінка природних ресурсів енергетична; E_B – енергетичні витрати на утворення певного виду природних ресурсів; B_e – вихід енергії, який може бути одержаний з цього виду природного ресурсу при його використанні.

Оцінка лісових ресурсів провадиться у формі так званої лісової такси (тарифу). Це ніби ціна деревини дерев, які ростуть в лісі, вона, за задумом, повинна замішувати витрати держави на ведення лісового господарства, на виробництво лісу, вирівнювання господарських угідь лісових підприємств. Однак вона не виконує цих завдань передусім тому, що встановлена на недостатньому рівні.

Очевидно, що з точки зору раціонального використання лісових деревних ресурсів їх оцінка повинна встановлюватись, виходячи з оптової ціни такого рівня, щоб

була вигідною експлуатація і гірших ділянок лісу, звичайно, може призвести до деякого загального підвищення цін на лісоматеріали, але сприятиме кращому використанню лісу. Лісова такса повинна покривати витрати на лісовідновлення – підготовку ділянок, посадку сіянців, догляд за ними, на боротьбу із заглушенням хвойних посадок малоцінними швидкоростучими породами.

З рентних відносин можна виходити і оцінюючи такий природний ресурс, як вода. Тут диференціальна рента виникає в умовах обмеженості водних ресурсів і до певної міри монополії на воду як однієї із засобів ведення господарства. При достатку води (в океані, в морі, в річці) в самому джерелі вона безплатна, подібно до атмосферного повітря, за умови, що кількість води, що забирається з джерела, постійно компенсується природним шляхом.

Однак використання води з цих джерел для господарських, комунальних, побутових потреб вимагає витрат на її доставку від джерела до місця споживання. Ці витрати – у водозабір і очисні споруди, у водопровід – визначають капітальні вкладення, собівартість води, приведені витрати. Крім того, саме джерело може потребувати витрат на підтримання його в стані, придатному для застосування (наприклад, роботи по виправленню русла ріки).

В умовах нестачі води і необхідності її використання для господарських та інших цілей в дію вступають рентні відносини. Чим більший дохід господарства від одержуваної для поливу води, тим більша диференціальна рента, тим вища й оцінка води. Очевидно, повинні бути враховані й інші фактори, що впливають на оцінку води.

З одного боку, оцінка води визначається, як сказано, витратами на доставку води – по зрошувальних каналах, трубах тощо, а також витратами на підготовку води до використання і на її очищення. З другого боку, на обсяг продукції водоспоживачів впливає не лише водостачання, а й умови ведення сільського господарства – наявність машин, застосування добрив, організація праці. Це, звичайно, не має ніякого відношення до утворення водної ренти.

Подібно до того як диференціальна земельна рента залежить від додаткового доходу, який одержують при неоднаковому використанні землі (рілля, луки, забудова, дороги і т. д.), що може відбитися на ціні певної ділянки, так і диференціальна рента на воду з одного і того ж джерела (ріки, озера) залежить від напряму її використання, а цим визначається й оцінка води.

На практиці оцінка води пропорційно диференціальній і водній ренті поки що не застосовується. Не встановлена і плата за воду з метою зрошення. Між тим, якби така оцінка існувала, можна було б проводити економічні розрахунки, порівняння варіантів використання води, порівняння ефективності розвитку в різних місцевостях тих чи інших культур, які потребують неоднакової кількості води для поливу та різних технологій водогосподарських заходів, наприклад, для реконструкції зрошувальної системи з метою скорочення втрат води чи спорудження гребель і каналів для збільшення кількості води, що надходить для зрошення.

Для деяких природних ресурсів, наприклад для повітря, вартісна оцінка поки що в принципі незастосовна. Атмосферне повітря у нас безплатне і поки що не існує дефіциту, щоб встановлювати за нього плату.

Економічна оцінка природних багатств повинна врахувати довгострокові народногосподарські результати використання природних ресурсів. Щоб виконати це, необхідно оцінювати всі ресурси на єдиній методологічній основі; враховувати в оцінці потенціальний (а не фактично досягнутий) ефект їх використання; з найбі-

льшою повнотою враховувати фактор часу при проведенні ресурсоочінних робіт.

Тому, очевидно, в змішану методику оцінки природних ресурсів слід включати витрати (див. формулу 7), де B_1 – витрати коштів на пошук, освоєння нових гірших ресурсів; B_2 – витрати на розробку способів задоволення потреб у дефіцитних ресурсах за рахунок вторинної переробки відходів і комплексного використання ресурсів; B_3 – витрати на дослідження можливостей відтворювати ресурси штучним шляхом або, якщо це неможливо, створювати їх замітники.

Так, в оцінку відновлюваних природних ресурсів, які споживаються, слід включити витрати не лише на розвідку і видобуток, диференціальний дохід, одержаний від їх експлуатації, витрати, спрямовані на попередження шкоди середовищу, а й на їх відтворення (наприклад, на вирощування лісу). Якщо ж використовуються невідновлювані ресурси, в оцінку слід включати витрати на створення їх заміників. Оцінку родовища ресурсів за "змішаною" методикою можна назвати повними витратами і позначити через Z . Тоді оцінка одиниці природного ресурсу буде розраховуватись за формулою:

$$ОПР_{ЗМ} = \frac{Z}{n} + \frac{B_1 + B_2 + B_3}{nt} \quad (7)$$

де n – розмір запасів ресурсу в натуральному вираженні (т, кг тощо); t – час, через який виникає потреба в витратах.

Витрати на освоєння нових земель можна розділити на три групи:

- на освоєння боліт, мілководдя, водойм, чагарників, пісків, кам'янистих місць, солончаків, ділянок під дорогами, засипання ярів, будівництво комплексу споруд для захисту земель від ерозії тощо;
- на обробіток ґрунту, хімічну меліорацію, внесення органічних і мінеральних добрив, посів сільськогосподарських культур тощо.

В міру вичерпання вільних земель для сільського господарства виникає необхідність штучного відтворення ґрунту. Вже сьогодні існують його замітники (гідропоніка, аеропоніка тощо). Вчені стверджують, що в майбутньому людство буде шукати все більше можливостей для задоволення своїх потреб у харчуванні за рахунок повноцінних заміників (наприклад, тих, що вирощуються в морі).

Оцінка освоєних сільськогосподарських угідь за відтворенням землі значно вища, ніж оцінка, розрахована за "витратною", "рентною" або "змішаною" методиками.

Така оцінка буде стимулювати виробника берегти землю, дасть змогу навіть стримувати розростання міст. Адже включення в кошторисну вартість будівництва промислового підприємства оцінки сільськогосподарських угідь значно збільшить витрати на його спорудження. В результаті суспільство шукатиме менш цінні землі для будівництва або здійснюватиме реконструкцію застарілих підприємств, які б задовольняли потреби суспільства в тій чи іншій продукції.

Чим більше родючих земель, чим менше їх використовується для несільськогосподарських потреб, тим більший час їх експлуатації в сільському господарстві. В цьому випадку витрати будуть зменшуватися, що потягне за собою зниження ціни освоюваного гектара земельних угідь (ОПР). І навпаки, чим менше, тим більшою буде ОПР. Водночас з розвитком технічного прогресу дещо збільшиться диференціальна рента, тому зростуть витрати a , відповідно і ОПР. Оскільки у сільськогосподарській обіг залучаються все бідніші землі, а вилучаються частіше родючі, вартість гектара сільськогосподарських угідь для суспільства буде зрос-

тати. Розрахунок t повинен бути диференційований з урахуванням відтворюваності ресурсів.

Для відтворюваних ресурсів (ліс, риба тощо) слід врахувати природний приріст (ПП) і об'єм видобутку (T_p) на рік. В цьому випадку t_B буде розраховуватись за формулою:

$$t_B = \frac{V}{T_p - ПП} \quad (8)$$

де V – загальні запаси відтворювального ресурсу.

Незважаючи на досить низький рівень забезпеченості країни окремими видами природних ресурсів, вони впродовж багатьох років зазнавали масштабного екстенсивного використання, що призвело до їх виснаження, втрати можливостей відтворення та відновлення. Техногенний тип економічного розвитку змінюється стратегією сталого розвитку, який передбачає раціональне використання наявних природних ресурсів країни.

Наявність і багатство окремих видів природних ресурсів, значний трудовий і науковий потенціал, сприятливе географічне розміщення країни, спроможність окремих регіонів до інновацій, розвиненість промислового комплексу створюють сприятливі умови для сталого зростання економіки України.

Висновки. Чинним природоохоронним законодавством передбачені пріоритетні напрями відтворення та раціонального використання природних ресурсів. Їх реалізація повинна здійснюватися на національному, регіональному та об'єктному рівнях шляхом постійного й послідовного вирішення поточних і перспективних питань екологічної безпеки, охорони довкілля, розвитку та вдосконалення відповідно до стандартів ЄС законодавчої бази, застосування дієвих економічних інструментів.

Аналіз досвіду зарубіжних країн показує, що ефективне регулювання природокористування може здійснюватися при одночасному використанні двох видів платежів за природні ресурси: за їхні витрати і за право користування природними об'єктами в межах визначеної території. За допомогою першого виду платежів регулюється інтенсивність використання природних ресурсів і забезпечується нагромадження засобів на їхнє відтворення й охорону. Платежі за право користування природними ресурсами покликані регулювати розподіл території між конкуруючими видами природокористування. За рахунок надходжень від цих платежів можна здійснювати фінансування природоохоронних, соціальних і інших нестатків даної території. Рівень цих платежів повинен корелювати з ринковими цінами на відповідну сировину з урахуванням попиту і пропозиції і, одночасно, сприяти цілям ресурсозбереження.

Таким чином, в умовах сталого економічного розвитку організаційно-економічний механізм управління природозахисною діяльністю має забезпечити ефективну взаємодію та координацію роботи різних державних і суспільних організацій, які займаються охороною навколишнього середовища на різних рівнях: державному, регіональному та місцевому. Вони мають бути незалежними в організаційно-правовому та фінансовому відношеннях від виконавчих органів державної влади і діяти в межах відповідних екологічних законодавств.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" [Електронний ресурс] / Верховна Рада УРСР; Закон від 25.06.1991 № 1264-XII; із змінами від 18.11.2012. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
2. Залевська-Шишак А. Д. Основні напрями державного регулювання охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні / А. Д. Залевська-Шишак // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право: зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 25. – С. 46-54.

3. Залевська-Шишак А. Д. Важелі державного регулювання природоохоронної діяльності як основа економічної безпеки в Україні. / А. Д. Залевська-Шишак // Стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки України: зб. матеріалів наукового-практичного круглого столу (27-28 вересня 2012 р., м. Феодосія). – Феодосія: Вид-во "Київський університет ринкових відносин", 2012. –106 с. – С. 58 – 62.

4. Кемпбелл Р. Маконелл, Стенлі Л. Брю. Аналітична економія. Принципи, проблеми і політика. Мікроекономіка. – Л.: "Просвіта", 1999.
5. Стігліц Дж. Економіка державного сектора. – К.: Основи, 1998. – 854 с.

Надійшла до редколегії 08.10.14

А. Залевская-Шишак, канд. экон. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ЕКОНОМІЧЕСКАЯ ПРИРОДА И РОЛЬ ПРИРОДОРЕСУРСНЫХ ПЛАТЕЖЕЙ В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В статье раскрыта сущность и значение природоресурсных платежей в условиях стабильного экономического развития. Рассмотрен механизм использования природоресурсного потенциала Украины. Установлено, что платежи за использование природных ресурсов – важный компонент экономического механизма природопользования. Исследованы особенности действующего законодательства относительно установления платежей за природопользование. Обоснована необходимость создания эффективного институционального обеспечения относительно контроля налоговых органов за платежами по использованию природных ресурсов и их оценка.

Ключевые слова: экономическая оценка природных ресурсов, природоресурсные платежи, земельная рента, земельные ресурсы, предложение земли, спрос на землю, дифференциальная рента, энергетическая оценка природных продуктивных сил.

A. Zalievska-Shyshak, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University Kyiv, Kyiv, Ukraine

ECONOMIC NATURE AND THE ROLE OF NATURAL RESOURCES PAYMENTS UNDER SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT

The nature and value of natural resources payments under sustainable economic development are revealed. Mechanisms of using of natural resources potential of Ukraine are examined. Payments for use of natural resources is one of the most important components of an economic mechanism of nature management are established. Features of current legislation as to the setting fees for nature management are studied and the necessity of creating an effective institutional support in controlling of tax authorities for the collection of payments for natural resources and their evaluation is proved.

Keywords: economic valuation of natural resources, natural resources payments, land rent, land resources, land supply, land demand, differential rent, power valuation of natural productive forces.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2014, 11(164): 33-38

JEL: E21, E52, E58

УДК 336.012.23

А. Ігнатюк, д-р екон. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ,
С. Кульпінський, канд. екон. наук, пров. наук. співроб.
НДЕІ при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України, Київ

ЕКСПАНСІЙНА МОНЕТАРНА ПОЛІТИКА І МОЖЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються основні інструменти експансійної монетарної політики та її вплив на інвестиційне зростання. Обґрунтовуються можливості трансформації монетарної політики у напрямку активізації інвестиційних процесів, зокрема через запровадження макропруденційних обмежень, розвитку інвестиційних альтернатив для населення та посилення ролі банків з державним капіталом. Пропонуються заходи інвестиційного стимулювання з боку національного банку, разом з Урядом, щодо розподілу емітованих коштів через інструменти монетарної експансії.

Ключові слова: інвестиції; монетарна політика; макропруденційне регулювання; державні банки.

Вступ. Девальвація гривні і перехід до вільного курсоутворення у 2014 р. зумовили низку негативних тенденцій для суб'єктів господарювання. Загострення конфлікту на сході України, дефіцит коштів для фінансування галузевих та інфраструктурних проектів і падіння інвестицій в пріоритетній галузі економіки протягом поточного року лише поглибили тенденції економічного спаду. За наявної валютно-курсової нестабільності посилюються негативні очікування суб'єктів господарювання. "Кредитне стиснення" на ринках позикового капіталу при високих відсоткових ставках вартості ресурсів і прискоренні інфляції обумовило зростання системних і систематичних ризиків розвитку економіки.

Очікуване зниження темпів економічного зростання упродовж 2014-2015 рр., падіння інвестицій в основний капітал на 30% за III квартал 2014 р. (до аналогічного періоду попереднього року) та погіршення перспектив подальшого приросту внутрішніх та іноземних інвестицій обумовлюють вироблення нових стратегічних пріоритетів взаємодії регулятивних органів з питань підтримки інвестиційного процесу монетарними методами. Рекордний приріст портфелю ОВДП Національним банком України у 2014 р., який перевищив 130 млрд грн. за

10 міс. року при інвестиційній стагнації і погіршенні фінансової дисципліни, свідчить про низьку ефективність трансмісійного механізму емітованих коштів в довгострокові інвестиції. Ріст грошової маси у попередні роки через викуп ОВДП центральним банком також не мав впливу на інвестиційну експансію.

За таких умов зростає необхідність індикативного втручання Уряду країни у процеси перетоку капіталів, забезпечення збільшення обсягів надходження фінансових ресурсів у галузі промисловості та пріоритетні інвестиційно-інноваційні проекти.

Об'єктом дослідження є механізми та інструменти стимулювання інвестиційного розвитку економіки, предметом дослідження є методи запровадження монетарної підтримки інвестиційних проектів через експансійну монетарну політику.

Огляд літератури. Дослідження взаємозв'язку макроекономічних і монетарних показників показали, що зміни у грошовій масі чинять сильний та швидкий вплив на динаміку реального ВВП та інфляційні процеси, а це в свою чергу справляє значний вплив на розвиток високотехнологічних галузей [1]. Монетарна політика також розглядається як інструмент підвищен-